

транспозиції, символізації й спіритуалізації зовнішнього факту в текстуально значиму подію (Слово і час, 1998, № 7, с. 18).

Таким чином, процеси мовної глобалізації позначилися на словотворенні, що полягає не тільки у використанні запозичених формантів, але й у появі гібридних суфіксів, які виникли в результаті поєднання іншомовних і питомих морфем.

БІБЛОГРАФІЯ

- Словарь 1979 – Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / А. Н. Зуев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мурясов и др.; под рук. М. Д. Степановой. – М.: Рус. яз., 1979. – 536 с.
- Словотвір 1979 – Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наукова думка, 1979. – 406 с.

Лариса Донченко

РЕЦЕПЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ АБО НА МЕЖІ ДВОХ КУЛЬТУР: ОСВАЛЬД БУРГГАРД – ЮРІЙ КЛЕН

Larysa Donchenko. Zur Rezeption der deutschen Philosophie im ukrainischen kulturologischen Diskurs oder an der Grenze zwischen zwei Kulturen: Oswald Burghardt – Jurij Klen. Im Artikel wird die Rezeption der deutschen Philosophie im ukrainischen kulturologischen Diskurs interpretiert. Unter diesem Aspekt wird insbesondere das Schaffen von Oswald Burghardt (Jurij Klen) untersucht.

Світова культура, як багатовимірна система, функціонує, збагачуючись вершинними духовними здобутками своїх складових – національних культур. Її універсальність устійнюється міжкультурною взаємодією традиційних культур, в яких закодовано морально-психологічні та соціально-історичні константи загальнолюдського буття.

Модель культурного континууму концентрує образний всесвіт, що постає у творчості геніїв – Аристотеля і Конфуція, Леонардо да Вінчі і Нізамі, Данте і Вольтера, Шевченка і Пушкіна... Цей ряд буде неперервний, доки кожен народ осмислюватиме своє буття у літературі, музиці, філософії. «Або німці. Нація філософів

і композиторів, хіба не так? Хто дав світові Бетховена, Гете, Шіллера, Гегеля, Канта, Ніцше? І хоч Бухенвальд недалеко від дуба Гете, і дуб той спиляний..., – все одно, не Гітлер визначає образ нації з його Геббельсом, що хапався за пістолет при слові культура і не Ельза Кох, а доктор Фауст і Лорелай над Рейном» – так означила внесок Німеччини у світову культурну скарбницю Ліна Костенко у лекції «Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала» [Костенко Л. 1999: 10].

Як відомо із історії української філософії ідеї європейських суспільних течій – гуманізму, реформації та раннього просвітництва – синтезовані у філософських курсах, що читались у Києво-Могилянській академії. З початку XIX століття посилилась орієнтація на ідеї німецької класичної філософії, зокрема вчення І. Канта (Вперше переклад «Пролегоменів» І. Канта видав Я. Рубан у Миколаєві). Значно вплинув на розвиток онтологічних та гносеологічних ідей німецький просвітник Х. Вольф та його учень Х. Баумейстер. П. Лодій переклав їх праці і на їх основі читались курси у Львівському університеті на філософсько-богословському відділенні. Положення філософії І. Канта поширював Л. Г. Якоб у Харківському університеті, а професор Й. Б. Шад популяризував вчення Й. Фіхте. У Одесі Г. Міхневич читає курс на основі праць Ф. Шеллінга. Пізніше, з 30-х років в Україні поширюються ідеї Г. Гегеля. Його думки простежуються у поглядах О. Новицького та Г. Гогоцького. Спалах українського романтизму спричинений могутнім імпульсом німецького романтизму, з його тяжінням до націо-культуротворчої діяльності, та осягнення містичних глибин народної душі.

Середина XIX століття ознаменована інтересом до своєрідності національних характерів. Й. Фіхте у «Промовах до німецької нації» (1808) започатковує теоретичну розробку національної ідеї (До сьогодні не втратили цінності й дослідження ментальності Гердера). Вона була розроблена росіянином П. Чадаєвим, французом Ж. Мішле, чехом Г. Масариком, поляком А. Міцкевичем, українцем М. Костомаровим.

Визначальним чинником розгортання модернізму (як західноєвропейського, так і, зокрема, українського) стали засадничі аспекти «філософії життя». Джерелами формування світобачення українських митців були волонтаристичні ідеї А. Шопенгауера та вчення Ф. Ніцше. Незаперечний їх вплив на поезику О. Кобилянської, В. Підмогильного, П. Тичину, В. Винниченка, В. Петрова-Домонтовича.

У 1918 році вийшла у світ робота О. Шпенглера «Присмерк Європи» і знайшла живий відгук, адже в ній постало питання про майбутнє Європейської культури. Автор відмовляється від гегелівського логіцизму, він вважає, що у людства немає «абсолютної ідеї» і необхідно бачити справжній спектакль багатьох могутніх культур, кожна з яких має власні ідеї, пристрасті, життя і смерть [Шпенглер 1999: 151]. У кожній культурі є своя «Душа». Він виокремлює три типи «душі»: «аполонівська», «магічна» і «фастівська», які лежать, відповідно, в основі грецької, середньовічної, арабської та європейської культур. Шпенглер точно визначив своєрідність європейського світовідчуття. Її образом є душа гетевського Фауста, що воліє боротися і долати, перемагати. Філософ порівнює буття культури з життям людини. Звідси – реалізувавши всі свої духовні можливості кожна культура прямує у небуття, тому, як це не сумно, стара культура приречена на незворотне завершення... Ідеї німецького філософа були жваво підхоплені М. Хвильовим, адже романтику був близький «фавстівський» порив до пізнання і оновлення життя на противагу примітивізму «гаркунів-задунайських». Для нього Європа – психологічна категорія: «Це Європа грандіозної цивілізації, Європа Гете, Дарвіна, Байрона, Ньютона, Маркса» [Хвильовий М. 1990: 420]. І далі: «В Європу ми поїдемо учитись, але з затаєною думкою – за кілька років горіти надзвичайним світлом» [Хвильовий М. 1990: 575]. У своїх візях він бачив чудову картину: «таємна птиця відродження розплющила очі і розправляє свої могутні крила» [Хвильовий М. 1990: 621]. Згідно з теорією «азіатського ренесансу» національна культура отримає імпульс із містичних глибин Азії, і тоді «прекрасне сонце відродження» осяє стару Європу.

Думки Хвильового стосовно орієнтації на велику культурну цивілізацію поділяв вчений, що володів «вищою математикою мистецтва» – М. Зеров. Необхідною умовою розвитку українського письменства він вважав досягнення таємниць майстерності західноєвропейських класиків. Він став інтелектуальним центром українських «неокласиків» і волею Долі посприяв становленню таланту Освальда Бурггардта – феноменальній мистецькій постаті, закоріненій у двох культурах – українській і німецькій.

Виріс на Поділлі в німецькомовній протестантській родині Фрідріха Бурггардта і прибалтійської німкені Каттіни Сідонії Тіль в атмосфері, що поєднувала толерантність до всіх національностей і дотримання звичаїв рідного народу. Навчаючись в Київській Олександрійській гімназії, а згодом в Київському університеті Святого Володимира, він здобув ґрунтовну філологічну освіту. В аспірантурі при дослідному інституті УАН він поглиблено вивчав германістику. У семінарі професора В. Перебца написано першу наукову розвідку про теоретичні погляди марбурзького вченого Ернеста Ольстера. У своїх студіях Бурггардт високо оцінював переклади Лесі Українки з творів Гейне. Її непересічний талант поетеси захоплював і М. Зерова, П. Филиповича, М. Драй-Хмари. Її твори ставали об'єктом їх наукових досліджень.

Прикметно, що в тогочасній Україні О. Бурггардт знаний як вчений, викладач і перекладач. Він опублікував лише декілька поетичних творів, зокрема поетичний шедевр «Сковорода» (за сприяння М. Зерова). Очевидно поету була близька філософська настанова українського мудреця-мандрівника:

*Йти у сніг і вітер, в дощ і хугу
І мудрості вином розвести тугу
Бо, може, це нам вічний заповіт,
Оці мандрівки дальні і безкраї.
І, може, іншого шляху немає,
Щоб з хаосу душі створити світ*

[Клен Ю. 1991: 54].

Йому й самому судилась мандрівка. Передчуваючи невідворотність трагедії покоління «українського відродження»

О. Бурггардт покидає Україну і повертається в дідівській край – Німеччину. (До речі етнолог Ентоні Сміт вважає батьківщиною ту землю, в якій спочивають вічним сном предки).

У вірші «Франкфурт-на-Майні» ліричний герой мандрує містом.

*...Ходжу завулками тісними
Що, певне, юний Гете ними
Колись закоханий блукав...
Потужну повільно ле орган
Стара легенда оживає,
На хвилях серце впливає
В вечірній франкфуртський туман*

[Клен Ю. 1991: 71].

В поезії постають образи німецької культури – Гете і його герой Фауст, Мефістофель, Маргарита. В циклі «Коло Життєве» Ю. Клен екстраполуює суть шпенглерівської теорії цивілізаційних утворень. Можна провести типологічну паралель і з гегелівським вченням про етапи духовного становлення і, врешті-решт, поетичне осмислення міфу про вічне повернення Ф. Ніцше:

*А може все в житті – повторний біг,
І прагнений кінець в мене є початком
І ти пройдеш у світ чужим нащадком*

[Клен Ю. 1991: 50].

В тридцятих роках Ю. Клен невтомно працює над перекладами із поезій П. Валері, Е. Вергарна, П. Верлена, С. Георге, П. Клоделя, С. Маларме, А. Рембо. Він постійно перекладає на українську мову. У «Віснику», який виходив у Західній Україні під редакцією Д. Донцова, опубліковано його статті, зокрема рецензії на монографію Д. Чижевського про Г. Сковороду, на збірку Є. Маланюка «Земна Мадонна» та поезії О. Стефановича у дусі вісниківського неоромантизму.

Не полишає О. Бурггардт і своїх наукових студій, завершуючи дослідження про творчість Леоніда Андрєєва. Теоретичною основою були роботи Лео Шпітцера, який «послідовно розвивав принципи герменевтичного кола інтерпретацій, називаючи свій спосіб тлумачення текстів – філологічним колом» [Мних Р. 2003:

117]. (Р. Мних підкреслює, що тексти Лео Шпітцера спричинили до обґрунтування концепцій діалогу у М. Бахтіна – російський вчений уважно штудіював їх).

Підсумком його поетичної творчості можна вважати збірку «Каравели» та поеми «Прокляті роки», «Попіл імперії». Як істинний «неокласик» Ю. Клен моделює художню систему, залучаючи образи світової літератури: із античної – Ітаки, Діоніса, Одісея, пса Цербера; із французької – поетів-трубадурів Жоффруа Роделя, Бернара де Вен-тадура і Бертрана де Борна; із італійської – Данте, Беатріче.

У численних ремінісценціях закодовані архетипи і міфологеми, що притаманні різнонаціональним світам. Ю. Клен, закоханий у Природу, знаходить вишукані образи:

*У кожнім краї символом є квітка,
яка стає окрасою садка:
У Англії стокротка – маргаритка,
А у французів лілія струнка,
Черешня й хризантема у Ніппоні
(вони ввійшли в його казковий міт),
і викоханий в теплому підсонні
в Єгипті лотоса зірчастий квіт.
А на Україні – соняшник. У гурті
Лукавих чорнобривців і настурцій
Самотньо прагне він до височин*

[Клен Ю. 1991].

Подібно до соняшника, що обертається за сонцем, Юрій Клен повертався думкою на Україну. У своїх віршах, поемах, статтях він прагнув осмислити історичні шляхи її розвитку від праслов'янських часів, державності Київської Русі, Володимира Великого, князювання Данила Галицького через віки татаро-монгольської навали, визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького і до сталінського геноциду українського народу та фашистської навали.

Образ України, невіддільний від образів Бога, Ісуса Христа, Матері Божої постає в циклі «У Первозванного на горах». У вірші «Ми» поет окреслює місію України, як рятівниці Європи від варварського Сходу. Ідеалом, як і для Є. Маланюка, означено варязь-

кий первень, він ідентифікує себе із українським лицарством. Ореолом смутку за «втраченим раєм» юності огорнені київські реалії: Софія, пам'ятник Володимиру, Аскольдова гірка, Хрещатик. Поема «Мандрівка до сонця» відтворює моторошні картини голодомору, а поема «Прокляті роки» розгортає образи тоталітарного пекла. Поет згадує своїх друзів-неокласиків, які на той час уже загинули. Їм присвячені і «Спогади про неокласиків», які стали окрасою української мемуаристики. Перед очима реципієнта, мов живі постають часи Болотяної Лукрози,— літературне життя Києва, постаті Зерова, Рильського, Драй-Хмари. У поемі «Попіл імперії» висвітлено злочини сталінського режиму і гітлерівського фашизму. Зразком для поета стала «Божественна комедія» флорентійського вигнанця Данте. Символічно, що оповідь ліричного героя доповнюється монологами Великого Італійця, українця Енея і німця Фауста.

Для Гітлера знайдено відповідний еквівалент «посланець Люцифера», сюжетна канва «Вальпургієвої ночі» Й. В. Гете вражає грандіозністю зла, що руйнує світ. І все ж, попри неймовірні страждання авторської душі у завершальній частині звучить життєстверджувальний акорд у діалозі Людини із Землі:

Предків не маєш? – тож будь тепер сам собі предок.

Люди забули легенди? – нову їм створи.

Втратили віру – кресли на скрижалях їм кредо.

Щезли герої – меча тоді в руки бери.

Місто згоріло? Споруджу же заново мури...

[Клен Ю. 1991: 356].

Юрій Клен створив Величезну Будову, у підвалинах якої покладено українську і німецьку традиції. Він поєднав германську логіку і слов'янську пристрасність, тому його Слово засяло всіма гранями.

Думається, що О. Бурггардт поділяв філософську концепцію життя, висловлену Германом Гессе: «Треба виправдати світ і прийняти все життя, яким воно є, з його красою і потворністю, радістю і жахом, гріхом і праведністю» [Гессе 1992].

БІБЛІОГРАФІЯ

- Гессе 1992 – Гессе Г. Сіддхартха. Степовий вовк. – К.: Молодь, 1992. – 256 с.
- Клен 1991 – Клен Ю. (Освальд Бургардт). Вибране. – К.: Дніпро, 1991. – 460 с.
- Костенко 1999 – Костенко Ліна. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала. – К.: Видавничий дім «KM Academia», 1999. – 32 с.
- Мних 2004 – Мних В. Новела Юрія Клена «Пригоди Архангела Рафаїла»: декілька штрихів до інтерпретацій твору / Творчість Юрія Клена в контексті українського неокласицизму та вісниківського неоромантизму. – Дрогобич: Відродження, 2004. – 392 с.
- Наливайко 2006 – Наливайко Д. Українські неокласики і класицизм / Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 322–338.
- Хвильовий 1990 – Хвильовий М. Камо грядеш // Хвильовий М. Твори: У 2 т. – К., 1990. – Т. 2. – С. 390–444.
- Хвильовий 1990, 2 – Хвильовий М. Україна чи Малоросія? // Хвильовий М. Твори: У 2 т. – К., 1990. – С. 576–622.
- Шпенглер 1993 – Шпенглер О. Закат Європи. – Т. 1. – М., 1993. – 569 с.

Вікторія Дороз

ФАКУЛЬТАТИВНИЙ КУРС «УКРАЇНСЬКА МОВА В ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ-БІЛІНГВІВ

Viktorija Doroz. Den fakultativen Kurs «Die ukrainische Sprache im Dialog der Kulturen» wie das Mittel der Formierung des kros-kulturellen Kompetenzbereiches der Schüler-bisprachlich. Eine der Aufgaben der modernen(gegenwärtigen) Bildung ist die Eingliederung der Jugend bis zu den weltumfassenden Werten, der Formierung der Fähigkeit, im weltumfassenden Raum mit den Vertretern verschiedener Kulturen zu umgehen und zusammenzuwirken. In diesem Zusammenhang entsteht die Notwendigkeit, das Herangehen zur Ausbildung den Sprachen(Zungen) und, stammend damit zu revidieren, das neue Modell polysprachlich, kommunikativ - kompetent, der schöpferisch entwickelten Persönlichkeit XXI Jahrhunderts zu entwerfen, in der die geistig - moralischen Qualitäten dominieren. Es steht die Frage über die Annäherung des Ausbildungsniveaus der Schüler(Studenten) zum europäischen Standard, über den Besitz von den einigen Sprachen(Zungen) auf, was die Formierung der polysprachlichen Persönlichkeit und ihrer einen reale kommunikativ - wissenschaftlich Kompetenzbereiches, der Komponenten die Grundlage kros-kulturell der Ausbildung den Sprachen(Zungen) fordert.